

*Наталя Дерев'янченко
м. Харків, Україна*

МАЙБУТНЄ ЛЮДИНИ В РОМАНАХ М. УЕЛЬБЕКА

Художнє осмислення ідеї безсмертя, ідеального суспільства, якому притаманні порядок і досконалість, реалізовано в багатьох літературних маніфестаціях. У романі сучасного французького письменника Мішеля Уельбека «Можливість острова» також актуалізовано зображення нової цивілізації.

Зараз М. Уельбек є однією з найвідоміших і дискусійних постатей французької літератури, про що свідчать полярні розбіжності оцінок його творчості у критиці. Так, на думку Олів'є Бардоля, М. Уельбек єдиний у сучасній французькій літературі письменник, після М. Пруста і Л. Селіна, якого можна і треба читати. Цю думку поділяють відомий романіст і есеїст Домінік Ногез, що вважає його одним з найвидатніших реалістів, в якому поєднані філософ, поет і романіст, та Орельєн Белланже, автор книги «Уельбек – письменник-романтик» (2010). У той же час Ерік Молло розглядає його як представника масової літератури й називає письменника «одним з вокзальних романістів» («un romancier de gare»).

Отже, у межах сучасного французького дослідницького континууму, який нараховує більше десяти монографій, визначаються значні розбіжності при аналізі літературної діяльності М. Уельбека. До вивчення творчості письменника зверталися О. Бардоль, О. Белланже, М. Давід, Б. Віар, Д. Демонп'єн, М. Л. Клеман, В. Ланге, Д. Ногез, Ж.-Ф. Патріколя.

Творчий доробок М. Уельбека доліждали також російські літературознавці: М. Александров, І. Кузнєцова, В. Липневич, Н. Рубанова, К. Семенюк, К. Фрумкін, О. Шаталов; білоруські – Т. Мозгова, Т. Тарасова. Між тим, більшість робіт присвячена роману «Елементарні частинки». Варто зазначити, що велика кількість російських досліджень є низкою журнальних рецензій на твори М. Уельбека. Серед ґрунтовних робіт можна зазначити підрозділ дисертації К. Семенюк («Мішель Уельбек як екзистенціальна травма сучасності»), присвячений феномену французького автора.

Незважаючи на популярність романів письменника, в українському літературознавстві його творчість не була об'єктом ґрунтовного аналізу, що й визначає актуальність нашої розвідки. У навчальному посібнику з історії французької літератури 1945–2000 рр. (упорядк. В. Фесенко) подано

коротку характеристику трьох романів М. Уельбека («Розширення сфери боротьби», «Елементарні частинки», «Платформа») й біографічну довідку.

Роман М. Уельбека «Можливість острова» можна розглядати у контексті сучасної антиутопії. Адже письменник пропонує варіант майбутнього світу, але не ідеального, а такого, який врешті потерпає поразку. Вчені виводять нову расу людей, що не знають багатьох проблем та негараздів, які відомі людству, але неолюди, крім того, позбавлені статевого життя. Клони живуть ізольовано в окремих резиденціях, почуття колективізму в них відсутнє. Людство в романі письменника розділилося на дві половини. Одна – неолюди, що розмножуються за допомогою клонування і користуються всіма перевагами сучасних технологій, спілкуючись одне з одним лише віртуально. Друга половина людства знаходиться поза межами цих резиденцій і в результаті катаклізмів і воїн стала просто натовпом дикунів. Таким чином, М. Уельбек демонструє, як кохання, що раніше було поєднанням духовного і тілесного, розділилося на платонічну любов у клонів та насилля й оргії у людей-дикунів. У романі сучасного французького письменника Мішеля Уельбека «Можливість острова» також актуалізовано зображення буттєвих проблем сучасного суспільства. У цьому роздвоєнні прихована думка про недосконалість і негармонійність такого майбутнього світу.

Головний герой роману – шоумен, комік Даніель, що виступає на сцені зі скетчами, які порушують усі морально-етичні норми. Йому за сорок, він має великий статок, соціальний статус, але в особистому житті гармонії не відчуває, відчувається чужим у сучасному світі, де основним критерієм відбору є молодість та сексуальна привабливість. «Життя дійсно починається у п'ятдесят років; причому закінчується воно у сорок» [3, с. 16]. Ця фраза є однією з ключових думок, у якій віддзеркалено песимістичний світогляд героя.

Роман побудований у формі монологів Даніеля 1 і його клонів Даніеля 24 й Даніеля 25. Клонований Даніель – неолюдина – читає і коментує історію життя свого попередника і намагається осмислити його світ, а також віднайти переваги вічного існування.

XX століття зображене на порозі зникнення духовності, в момент тотального розчарування; суспільство прагне тільки розваг, утіх, задоволення всіх своїх матеріальних і тілесних потреб. Саме така реальність, за романом «Можливість острова», породжує нову цивілізацію, яка керується далеко не гуманними ідеалами. М. Уельбек не тільки песимістично розмірковує над до-

лею людства, але й витончено іронізує над вадами сучасного соціуму, адже протагоніст роману Даніель навіть за професією комік, тому цілком очевидним є те, що всі його роздуми можна розглядати крізь призму іронії. Даніель 24 говорить: «Ні за яких часів старіння не робило людей щасливими» [3, с. 74]. Духовний світ не цікавить молодь, вона живе, не замислюючись про моральність, одвічні цінності. Так, письменник привертає увагу до проблеми продовження роду. Даніель, розмірковуючи про свою самотність, приходиться до цинічного висновку: рід людський продовжується тому, що люди, усвідомлюючи свою нікчемність, вирішують просто завести дітей.

Та попри песимізм М. Уельбека, іноді він вкладає в уста свого героя думки, які залишають надію на те, що кохання, наприклад, існує: «...якась частина мене знала, що зрештою на моєму шляху трапиться кохання, взаємне кохання, єдине, що чогось вартує...» [3, с. 150].

Дослідник К. Фрумкін зазначає: «Так, тілесне кохання, і особливо кохання вільне, може бути джерелом ні з чим незрівнянної насолоди, навіть щастям всього життя, але це – теоретично. На практиці у людини є лише ілюзія щастя, яка тікає разом із горизонтом і приносить страшні муки своєю недосяжністю. Життя ставить достатньо перепон для реалізації сексуальних бажань, щоб перетворити їх із ключів до воріт раю на саме пекло» [4, с. 208]. Дійсно, щастя Даніеля залежить від стосунків із молодого коханкою Естер, але різниця у віці (герой старший за дівчину на чверть століття) стає неподоланним бар'єром у спілкуванні. Естер – представниця молодого покоління, вона несерйозно ставиться до Даніеля, тоді як для нього дівчина є сенсом життя. Герой залишається покинутим і остаточно усвідомлює жалюгідність свого існування і те, що світ молодості для нього тепер закритий.

Смерть близьких уже не є для людини чимось важливим. М. Уельбек показує різкий контраст між реакцією Даніеля на самогубство свого сина, а пізніше суїцид колишньої дружини Ізабель і реакцією героя на смерть свого собаки: «Того дня, коли мій син покінчив із собою, я приготував собі яєчню з томатами. Живий пес, вважає Екклезіаст, вартий більшого, ніж мертвий лев. Я ніколи не любив хлопця: він був такий самий дурний, як і його мати, і злий, як батько. Його зникнення не стало для мене трагедією; без таких, як він, можна обійтись» [3, с. 19]. «Про самогубство Ізабель я дізнався на Різдво, в середині дня. Мене це не дуже подивувало: за кілька хвилин я відчув, як порожньо у моїй душі; але я знав, що так буде» [3, с. 326]. Зображення реакції Даніеля нічим не відрізняється від його зви-

чайного життя, все звучить буденно і беземоційно. Але, коли герой втрачає свого собаку, автор удається до зображення справжніх емоцій: «Я зняв плащ, загорнув у нього тіло і зігнутий горем поплентався додому, по моєму обличчю струменіли сльози, [...]. Плакав я, безумовно, дуже довго...» [3, с. 335].

Мішель Уельбек у своєму романі також актуалізує знижене ставлення до релігії в сучасному світі. Секта елогімітів, до якої вступає Даніель, ушановує елогімів – небесних створінь, які начебто створили людство. Сектанти очікують на повернення цих божеств, що побороли старіння та смерть і були готові втаємничити найбільш гідних серед них. І знову автор іронічно зауважує, що для того, щоб елогіми повернулись і відкрили таємницю, як досягти безсмертя, людство повинне побудувати для них посольство: «Не кришталевий палац зі стінами з гіацинту й берилу, ні, щось набагато простіше, сучасніше й приємніше; ця споруда перш за все має бути зручною – пророк вважав, що більш за все вони люблять джакузі (аякже, був і пророк – із Клермон-Феррана)» [3, с. 92]. Релігія зображена знижено, пророк постає зовсім не сакральною постаттю, образ духовного лідера профанний. Він має десятьох коханок, проповідує вільне кохання.

Сектанти віддають перевагу самогубству перед старінням, залишаючи зразки своєї ДНК з метою отримати вічне життя. І в майбутньому це все ж таки вдається.

Автор апелює саме до чуттєвого начала свого героя. Натуралістичне зображення сексуальних сцен, опис інтимного життя протагоніста цю чуттєвість підкреслюють. Неолюди, отримуюючи вічне життя, втрачають найголовніше – здатність відчувати, переживати всі емоції, які властиві звичайній людині. Саме на цьому робить акцент і клонований Даніель: «Оскільки генетично я походжу від Даніеля 1, у мене ті ж риси, те обличчя; навіть більшість наших жестів схожі; ... однак імітувати це різке виразне викривлення, супроводжуване характерними звуками, яке він називав «сміхом», я неспроможний; мені навіть важко уявити собі механізм його утворення» [3, с. 49]. Аналогічні процеси відбувалися й зі слізьми. Неолюди не знають, що таке кохання. Це почуття поступово зникло. Даніель 25 пише: «Для останніх людей кохання було недосяжним апогеєм, милосердям і жалем, фокусом, до якого сходилися всі радощі і страждання» [3, с. 165]. У процесі розвитку подій, осмислення Даніелем 25 власного існування та життя свого попередника стає зрозумілим, що безсмертя нікому не потрібне, навпаки, воно перетворюється на тягар, на безчуттєве, беземоційне існування, яке не має сенсу. А. Нямцу в сатті «Аксіологія безсмертя у літе-

ратурі ХХ століття» зазначає: «... початкове прагнення до цієї всеможливості і вседозволеності з роковою неминучістю трансформується в небажання життя-існування і провокує прагнення знову стати нормальною людиною (у багаточисленних спробах безсмертних зупинити своє існування явно відчутна туга за людяністю)» [1, с. 39].

Неолюди, поступово усвідомлюючи неможливість повноцінного існування, починають зрікатися вчення Головної Сестри і йдуть на пошуки острова, на якому можна знайти кохання. Даніель, не отримавши взаємності від дівчини Естер, покінчив життя самогубством, адже не бачив сенсу свого подальшого існування в жорсткому матеріальному світі. Лист, який він залишив для Естер, містить вірш, сповнений жаги кохання, а також ствердження того, що існує все таки можливість острова, на якому це почуття ще існує. Саме на пошуки цього острова, цього сакрального місця і вирушають неолюди, зрікаючись свого беземоційного існування. Клонований Даніель настільки проймається історією життя свого попередника, що також покидає свою резиденцію: «Так, я міг повернутися, але не хотів: це самотнє рутинне життя, що іноді переривається інтелектуальними розмовами, могло тривати безперервно, та я вже не міг витримати. Я мусив бути щасливим...» [3, с. 374].

Отже, на основі дослідженого матеріалу можна зробити висновок, що М. Уельбек, розглядаючи сучасне суспільство як бездуховне і деградує, відверто показуючи всі його вади, демонструє модель розвитку майбутньої цивілізації за технічними взірцями і дає невтішні прогнози майбутньому людини і людства. Роман «Можливість острова» – це роман-застереження, пересторога. І все ж французький письменник, не дивлячись на песимізм, залишає надію на те, що врешті решт людина не може бути відірваною від соціуму, позбавленою людських емоцій і почуттів, що суспільство повернеться до духовності, людських почуттів. Ця ідея у романі знаходить своє втілення у відмові героя від вічного передбачуваного існування на користь пошуків невідомого, нелегкого, але «живого» життя.

Список літератури: 1. Антофійчук В. І. Проблеми поетики традиційних сюжетів та образів у літературі / В. І. Антофійчук, А. Є. Нямцу. – Чернівці : Рута, 1997. – 200 с. 2. Ногез Д. Уэльбек как он есть / Доминик Ногез; [пер. с франц. А. Финогеновой]. – Екатеринбург : У-Фактория, 2006. – 288 с. 3. Уельбек М. *Можливість острова* / Мішель Уельбек; [пер. з франц. І. С. Рябчия]. – Х.: Фоліо, 2007. – 414 с. 4. Фрумкин К. Было бы здоровье, или Уэльбек отвечает Хайнлайну / Константин Фрумкин // Звезда. – 2009. – № 5. – С. 206–212.